

Милица М. Савић

millysavic@yahoo.com

(Филозофски факултет – докторске студије Методике наставе, Нови Сад)

ОТКРИВАЊЕ КОНСТРУКТИВНИХ МОГУЋНОСТИ ГЛАГОЛА У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – методичка апликација

САЖЕТАК

У раду се, на основу релевантне методичке и лингвистичке литературе, сагледавају могућности организовања часова српског језика на којима се изучава валенца глагола, тј. њихова конструктивна могућност да за себе вежу одређени број реченичних чланова. Разрађен је дидактичко-методички модел наставне јединице у којој се обради градива о валенци приступа уз помоћ уџбеника и полупрограмираног материјала. У намери да се укаже на значај индивидуализације и диференцијације наставе, посебна пажња усмерена је на активност ученика и њихово вођење да што самосталније откривају различите реченичне структуре и моделе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: методика српског језика, синтакса, валенца, полупрограмирани материјал.

Методички
Видици

Теоријски оквир

У систему језичких јединица, хијерархијски организованих, реченица је основна јединица синтаксичког нивоа. Стога се ученици од почетка школовања, поступно и у складу са развојним могућностима, упознају са базичним типовима реченице, при чему уочавају ранг реченичних чланова и откривају односе зависности међу њима. С обзиром на то да у конституисању реченице учествују различите морфосинтаксичке јединице, као што су речи, именски и глаголски изрази и синтагме, ученици при откривању реченичних модела повезују сазнања из више лингвистичких дисциплина и интегришу их у један целовит систем знања.

Градиво из синтаксе је врло комплексно, па је важно да часови на којима се изучавају реченични модели и конструктивне могућности глагола буду што боље организовани. С обзиром на то да је предикат централни реченични члан у српском језику, ученици треба да увиде значај који за моделовање просте реченице има глагол у служби предиката. Будући да се наставници српског језика свакодневно баве методичком прерадом лингвистичких знања, неопходно је да прате нове тенденције и теорије у науци, да одлично познају грађу, односно да се претходно упознају са савременом литературом о предикату, тј. рекцији и валенци глагола. Поменути синтаксички појмови дефинисани су на различите начине у зависности од лингвистичких школа које их користе.

Творац теорије валентности, француски структуралиста Тенијер, тај појам везује пре свега за глагол као реченични центар који има способност да веже уз себе остале реченичне чланове, првенствено именице и именске изразе (наведено према Пипер и др. 2005: 517). У Енгеловом учењу о зависним односима међу речима глагол је постављен у средиште синтаксе, назване *дејенденцијална грамашика*. При структурном повезивању елемената у реченици подређени су му сви елементи, те се налази у врху депенденцијалног стабла, којим се илуструју односи зависности, и представља везу између тог вертикалног и хоризонталног, синтагматског плана реченице (наведено према Петровић 1992: 117). Павица Мразовић и Зора Вукадиновић у *Грамашици српскохрватској језика за старице валент-*

ност тумаче као посебан облик рекције „који важи само за једну подгрупу једне одређене врсте речи”. Оне, дакле, валентност посматрају као обележје супкласе речи (Мразовић 1990: 34). Међутим, у лингвистици је распрострањено и другачије тумачење појма валентности као опште могућности комбиновања (спајања) одређених облика речи или њихових семантичких ознака у реченици, односно конструкцији (или фрази). Говорећи о основним обележјима просте реченице, у поглављу *Простиа реченица као синтаксичка целина*, Владислава Ружић указује на значај глаголског предиката за формирање просте реченице и наводи да „управо глагол заузима средишње место у структурној организацији реченице јер од његове валентности, тј. опште способности да веже друге главне реченичне чланове, тзв. аргументе, зависи формирање основних структурних образаца или модела реченице” (Ружић 2005: 478).

Поједини лингвисти указују на то да осим глагола у позицији предиката, и остали делови реченице имају своју валенцу, која такође утиче на структурирање реченице.¹⁾ О томе колико семантичке карактеристике придева утичу на њихове синтаксичке реализације говори Наташа Киш у раду под називом *О валенци и рекцији придева*. Ауторка истиче да од валенцијских својстава придева, тј. од њихове припадности појединим семантичким класама зависи које ће актанте, односно рекцијске допуне или одговарајуће детерминаторе уз себе везивати (Киш 2007: 200).

Премда неки лингвисти тумаче валенцу као ужи појам у односу на рекцију, шире је прихваћено становиште по којем је рекција представљена као део валенце речи, тј. валентност „у ужем смислу”. Такво становиште прихватили су наши лингвисти Даринка Гортан Премк и Љубомир Поповић, а на сличан начин валенца је дефинисана и у уџбеницима.²⁾

1) У србистици се, међутим, ове синтаксичко-семантичке карактеристике обично везују за глаголе, будући да је глагол носилац реченичне предикације, или пак ређе за именице.

2) Сваки наставник требало би да иде у корак са новим тенденцијама и променама које се неминовно дешавају у лингвистичким дисциплинама, али је у настави дужан да поштује Наставни програм и да се придржава тумачења градива представљеног у средњошколској граматици (Станојчић, Поповић 1999) одобреној од стране Просветног савета Републике Србије.

Већ дужи низ година средњошколци на часовима српског језика употребљавају Заводову *Граматику српског језика*, коју су саставили Живојин Станојчић и Љубомир Поповић. Реч је о уџбенику за први, други, трећи и четврти разред средње школе, у ком су реченични модели приказани врло систематично, у оквиру шире целине под називом *Субјекатско-предикатска реченица*. Субјекат и предикат представљени су као главни реченични конституенти, повезани преко глагола који их „окупља” око себе, повезује друге реченичне конституенте и на тај начин организује реченичну структуру. Том приликом валенца глагола дефинисана је као „његово својство да уза се „веже” друге реченичне чланове”, а истакнут је и значај реда реченичних конституената у односу на глагол при формирању реченичне перспективе (Станојчић, Поповић 1999: 217).

За наставнике је корисно да погледају лекцију о реченичним члановима у новом уџбенику под називом *Граматику српског језика*, коју је саставио Живојин Станојчић. Као основни тип прости реченице представљен је онај сачињен из субјекта и предиката, при чему се субјекту „глаголом у личном облику, тј. глаголским предикатом, приписује вршење радње, бивање у каквом стању, односно збивање, што се све може означити и термином *ситуација* и рећи да се глаголским предикатом датом субјекту приписује дата ситуација” (Станојчић 2010: 286). У дефинисању предиката, дакле, полази се од његовог положаја у реченици и истиче његово централно место, тј. чињеница да је њиме одређено појављивање других реченичних чланова, као што су субјекат, објекат, одредбе и допуне.

У припремању наставне јединице из граматике пожељно је да се наставници упознају и са новим тенденцијама у методичкој науци. У нашој филолошкој и методичкој периодици објављивани су радови апликативног карактера у којима су дате одређене практичне идеје у вези са извођењем наставе синтаксе, као и могућности структурирања наставног часа на коме се изучавају рекција и валенца глагола. Тако Љиљана Петровачки предлаже израду валенцијског речника у настави српског језика, наводећи да рад ученика и студента на том типу речника доприноси бољем разуме-

вању интегралних значења глагола и њихове улоге (као предикатског израза) у моделовању реченичних структура (Петровачки 2008: 141). Методичари, такође, сматрају да је важно да ученици током савладавања градива из синтаксе прате процесе генерисања реченичних конструкција уз сагледавање и анализу синтаксичких јединица и њихових облика у исказивању појединих реченичних чланова. Предлажу се различите вежбе трансформације и компарације реченица, примена система аналитичко-синтетичких метода, као и организовање таквих педагошких ситуација у којима ће се ученицима омогућити индивидуално решавање проблема, при чему ће се разматрати различите синтаксичке јединице у некој од служби у реченици, односно могућност њихове супституције, њихова конкуренција и синонимичност (Петровачки 2008: 84).

Методичка разрада

У средњошколском програму из српског језика и граматике предвиђено је да се ученици у трећем разреду упознају са појмовима и терминима *валенца* и *рекција*, као и са основним реченичним моделима. Треба да увиде значај који за идентификацију типа ситуације има семантичка класа глагола у предикатском изразу, као и принципе по којима глагол у служби предиката повезује друге реченичне конституенте и организује реченичну структуру. Том приликом анализирају моделовање основних типова реченице са глаголским предикатом.

Активно усвајање знања, односно акционо истраживање ученика уз помоћ наставника применом разноврсних метода, у савременој методици наводи се као одлика добро осмишљене наставе. Стога сматрам да је дидактичко-методички модел наставне јединице у којем се реченичне структуре откривају и анализирају уз помоћ уџбеника и полупрограмираног материјала примерен усвајању овако сложеног појма као што је валенца.

При обради новог градива из синтаксе битно је да знања и појмови који се усвајају имају карактеристике целовитог система знања. Како би уочили основне реченичне конструкције и њихове моделе, али и законитости њиховог образовања, ученици најпре морају

увидети централни положај предиката у реченици, односно да реченица није само линеарно низање речи или реченичних делова, већ удруживање делова са предикатом по одређеним синтаксичким правилима. Дакле, у инструкционо-мотивационој фази наставник треба да им укаже на значај глагола за успостављање граматички исправних реченица, на његову комплексну и интегративну структуру, тј. да он окупуља око себе и повезује друге реченичне чланове, као што су: субјекат, директни и индиректни објекат, као и различите одредбе и допуне, зависно од комуникативних потреба. Сви реченични делови посредно или непосредно везани су за предикат, а да би се открили принципи по којима се структурирају основни реченични модели, важно је обратити пажњу на значење, облик и функцију синтаксичких појмова. Најважнија сврха анализе реченица јесте да се открије исказани смисао и средства којима се тај смисао исказује. При том наставник мора имати у виду да је учење синтаксе за ученике целисходно у функцији изражавања.

С обзиром на то да је структурирање просте реченице у српском језику условљено граматичко-лексичким обележјима самог глагола у функцији предиката, ученицима треба предочити да валентност, као семантичко-синтаксичка категорија глаголског предиката, утиче на моделовање просте реченице, на њену структуру и састав. Пошто глаголски предикатски израз отвара место именским изразима (аргументима), који имају различите семантичке улоге, његова валентност се утврђује на основу њиховог броја.³⁾ Међутим, не морају сва потенцијално остварљива места у реченици бити и формално попуњена аргументским изразима, што често зависи од нелингвистичких момената. Зато се говори о обавезној и факултативној валентности глагола. Тако, на пример, глагол *писао* може уз себе, у зависности од контекста у коме је употребљен, везати различит број аргумената, па добијамо: *Ана пише. Ана пише писмо. Ана пише писмо грујарици. Ана пише*

писмо грујарици новим пенкалом. Стога је битно да при обради новог градива анализом буду обухваћени разноврсни примери реченичних конструкција. При том се пажња усмерава на облик реченице, али је неопходно афирмисати и тзв. унутрашњи принцип реченице. У настави синтаксе реченицу или синтаксичку конструкцију треба посматрати интегрално као јединство садржаја и форме и сагледати на који је начин садржај обликован граматичким средствима, али и лексички и стилистички.

Повезивањем и корелацијом основних морфолошких, синтаксичких, али и семантичких елемената просте реченице, осмишљен је полупрограмирани материјал и састављен већи број задатака намењен томе да се ученици упознају са појмом валенце, као и да анализирају поједине реченичне конструкције. Том приликом истакнути су појмови, елементи, процеси структурирања и односи у простој реченици које треба да разумеју. Градиво је разбијено на мање целине, па ученик прво обнавља знање о типовима предиката и реченичним конституентима, потом уочава и анализира реченичне моделе са мање реченичних чланова, а затим и оне конструкције у којим валенца глагола у предикатском изразу утиче на појаву већег броја актаната, чиме се постижу најважнији образовни циљеви. Пажња је при томе усмерена на сегментирање и логичко рашчлањивање грађе, а осмишљене су вежбе помоћу који се ученици воде од појединачних примера ка апстрактнијим закључивањима и описима, односно синтаксичким генерализацијама. Тиме се код њих развија способност индуктивно-дедуктивног закључивања, што је основа за учење путем откривања.

Ученици самостално савладавају градиво „корак по корак”, а потврду тачности решења, као и разрешење могућих недоумица, могу од наставника добити одмах, што представља додатну мотивацију за даље учење. Дакле, помоћу уџбеника сами решавају проблеме и долазе до нових чињеница и података, наводе се на концентрацију и максимално ангажовање, а кроз индивидуални рад развијају самосталност, што је и најважнији васпитни задатак. Темпо учења примерен је различитим способностима и знању сваког појединца, па се постиже диференцијација наставе.

3) Издвајају се глаголи нулте валенце (глаголи који уз себе не везују аргументе, типа: *смркава се, свиће*), једновалентни глаголи (уз себе везују субјекат), двовалентни (захтевају појаву субјекта и допуне глагола – објекта), тровалентни (везују уз себе субјекат, директни и индиректни објекат) и четворовалентни (удружују се са четири аргумента), при чему је глагол структурни центар реченице (Ружић 2005: 518).

На тај начин облици и садржаји активности ученика и наставника у наставном процесу, сама организација наставног процеса и други његови значајни елементи унапред су испланирани и организовани, уређени и међусобно повезани у јединствену целину.

Методичари се слажу у томе да је један од предуслова да ученицима на часу граматике рад буде занимљив управо добро одабран лингвометодички предложак, остварен у тексту или у говорној ситуацији. Овом приликом припремљен је краћи текст засићен примерима, па ће ученици анализирати замишљен разговор неколико ђака испред школског дворишта. Контекстуализацијом наставних садржаја на тај начин обезбеђује се боља мотивисаност и интелектуална активност ученика, јер тако препознају смисао изучавања језичке појаве и оспособљавају се за увиђање већа са већ познатим садржајима, а знања из синтаксе, утемељена на конкретним ситуацијама, биће брже усвојена и трајнија.⁴⁾

Предвиђено је да одговоре на постављена питања дају самостално, уз помоћ средњошколског уџбеника (Станојчић, Поповић 1999), у коме могу пронаћи све полазне информације. Наставник је, при томе, увек спреман да разреши могуће недоумице, а одговори ће им бити предочени тек након што самостално одговоре на сва питања. У раду су решења дата одмах иза задатака из практичних разлога.

Задаци и упутства за самосталан рад помоћу уџбеника

Област: Основне реченичне конструкције

Упутство: Пронаћи у уџбенику *Основне реченичне конструкције*, стр. 216, (поглавље 2 у оквиру шире целине *Субјекатско-претикатска реченица*). Прочитај садржај о основним реченичним моделима, тј. о моделовању просте реченице са глаголским предикатом, тачка 408. Затим прочитај краћи текст под насловом *После школе* и, користећи уџбеник, одговори на постављена питања.

4) У свом раду о комуникативном приступу у настави српског језика Д. Вељковић-Станковић (2007) указује на значајна предимства методичких модела заснованих на контекстуализацији наставних садржаја.

После школе

(Ученици стоје испред школског дворишта. Марко се смеје, а Ана је снуждена.)

Марко: Грми! Наоблачило се.

Ана: И смркава се.

Марко: Јеси ли ти понела кишобран?

Ана: Ма, сјаваћу ја кају на плаву.

Марко: Тај ми је обећао превоз колима. Послаћу ја јоруку родитељима телефоном. Њих двоје ће нас одвести.

Ана: Стани! Трче. Узвикују нешто...

(Долазе сви грутари. Мирјана даје Ана рођенданске позовнице за њу и Марка.)

Мирјана: Сушра ми моји праве велико славље.

Алекса (добацује): Мира ће часити грутаре чоколадним колачима.

I ДЕО

1. Пажљиво прочитај горњи текст, а потом сагледај издвојене реченице.

1. *Марко се смеје*
2. *Ана је снуждена.*
3. *Ма, сјаваћу ја кају на плаву.*

Који конститутивни чланови граде реченицу у примеру бр. 1? _____ и _____.

Одговор: *субјекат и претикат.*

2. У првој реченици субјекту се приписује _____.

Одговор: *радна.*

3. Какав је тип предиката у примеру бр. 1? _____.

Одговор: *глаголски претикат.*

4. Какава је ситуација означена у примеру бр. 2? _____.

Одговор: *Субјекат се квалификује.*

5. У реченици бр. 2 предикат је састављен из два дела, а чине га _____ и _____.

Одговор: глагол (јесам/бићи) и придев (именски гео предикаша).

6. Како се зове тај тип предиката?

Одговор: именски предикаш.

7. Како се називају реченице сачињене из главних реченичних конституената– субјекта и предиката?

Одговор: субјектско-предикашке реченице.

8. Да ли су субјекат и предикат довољни за означавање ситуације у примеру бр. 3, тј. можемо ли рећи само *Ма, сјавићу ја?*

Одговор: не можемо.

9. Уколико субјекат и предикат нису довољни за означавање неке ситуације, значење глагола се допуњава

Одговор: глаголским дојунама.

10. У ком падежу је употребљена именичка јединица у служби допуне у примеру бр. 3?

Одговор: у акузативу.

11. Таква допуна глагола назива се

Одговор: објекаш.

12. У примеру из претходног задатка поред објекта употребљена је и

Одговор: дојуна за место.

13. Од чега зависи да ли ће се субјектско-предикатска конструкција допуњавати?

Одговор: Од шииа ситуације означене реченицом.

14. Ситуација у реченици именује се

Одговор: глаголом.

15. У примеру бр. 3 у служби предиката је глагол који је по своме роду

Одговор: прелазан (шранзишван).

16. У реченицама бр. 3 појава субјекта, објекта и допуна условљена је

Одговор: семантичком класом (значењем) глагола.

17. Како се зове способност глагола да „окупља” око себе друге реченичне конституенте и организује реченичну структуру?

Одговор: валенца.

II ДЕО

18. У наведеним реченицама одреди предикате.

Грми! Наоблачило се. И смркава се.

Одговор: грми, наоблачило се, смркава се.

19. Какве појаве означавају наведени глаголи?

Одговор: Означавају атмосферске појаве и збивања у природи.

20. Из колико реченичних конституената је сачињена свака реченица?

Одговор: из једног.

21. Према броју предикатских израза наведене реченице су:

- а) једночлане
- б) вишечлане

Одговор: *једночлане.*

22. Могу ли се наведене реченице проширити додавањем субјекта или неког другог реченичног члана (аргумента)?

Одговор: *не могу.*

23. Колико аргумената уз себе везују такви глаголи, тзв. глаголи нулте валенце?

Одговор: *ниједан.*

24. Састави неколико реченица у којима ће се у служби предиката наћи глагол нулте валенце.

Одговор: *(на пример) Свиће. Разданило се.*

III ДЕО

25. У наредним реченицама подвучи предикат.

- 1. *Сћани!*
- 2. *Трче.*
- 3. *Долазе сви другари.*

Одговор: *сћани, трче, долазе.*

26. Шта је субјекат у првој реченици?

Одговор: *џи.*

27. Да ли у субјекатско-предикатској реченици субјекат мора бити исказан?

Одговор: *не мора, подразумева се.*

28. Када субјекат није изражен синтаксичким јединицама, о њему сазнајемо посредством _____, тј. наставака за _____ и _____.

Одговор: *предикаџа; лице и број.*

29. Допуни другу реченицу тако што ћеш навести субјекат у облику речи, синтагме и реченице.

Одговор: *(на пример) грујари; наши грујари из разреда; грујари са којима идемо на рођендан.*

30. Према свом саставу наведене реченице су _____.

Одговор: *субјекатско-предикатске.*

31. У примеру бр. 3 субјекат се налази _____.

Одговор: *иза предикаџа.*

32. Због чега је у примеру бр. 3 субјекат тако позициониран?

Одговор: *џиме је субјекат наглашен.*

33. Ког је рода глагол у примерима бр. 1, 2 и 3?

Одговор: *нейрелазан је.*

34. Да ли се у наведеним примерима може појавити објекат као допуна глаголу?

Одговор: *не.*

35. Како се називају глаголи који уз себе везују један реченични конституент, тј. субјекат?

Одговор: *једновалентни глаголи.*

36. Један од модела просте реченице у српском језику јесте двочлани сачињен из _____, _____ глаголског предиката, који отвара место само за _____.

Одговор: *једновалентној, нейрелазној; субјекат.*

37. Састави три реченице у којима ће се у служби предиката наћи једновалентни глагол.

Одговор: (на пример) Дечак се санка. Ана сјава.
Ти држиши. Застајао сам.

IV ДЕО

38. У наведеним реченицама заокружи предикат.

1. Узвикују нешто.
2. Њих двоје ће нас повести.
3. Јеси ли ти понела кишобран?

Одговор: узвикују, ће повести, понела.

39. У првој реченици субјекат је _____, у другој _____, а у трећој _____.

Одговор: они, њих двоје, ти.

40. Којом је синтаксичком јединицом исказан субјекат у другој, а којом у трећој реченици?

Одговор: синтаксичком, речју.

41. Какви су према роду глаголи који стоје у предикатском изразу наведених примера?

Одговор: прелазни.

42. Прелазни глаголи захтевају допуну у облику _____.

Одговор: акузатива без предлога.

43. У примеру бр. 1 допуна глаголу је _____, у примеру бр. 2 _____, а у примеру бр. 3 _____.

Одговор: нешто, нас, кишобран.

44. Како се назива допуна глаголу у акузативу без предлога?

Одговор: прави (директан) објекат.

45. Од чега зависи појава субјекта и објекта у наведеним примерима? _____.

Одговор: од семантичке класе глагола у служби предиката.

46. У двоаргументско-предикатској структури у предикатском изразу стоји _____ глагол који отвара место за два реченична члана – _____ и _____.

Одговор: прелазни; субјекат, објекат.

47. Глаголи који отварају место у реченици за субјекат и објекат називају се _____.

Одговор: двовалентни глаголи.

48. Састави две реченице у којима ћеш употребити двовалентни глагол у служби предиката.

Одговор: (на пример) Студент полаже испит.
Сања познаје Марка.

V ДЕО

49. У наведеним реченицама подвучи предикате

1. Сутра ми моји праве велико славље.
2. Мира ће часити групу чоколадним колачима.

Одговор: праве, ће часити.

50. Какви су подвучени предикати према глаголском роду?

Одговор: прелазни.

51. Какву допуну захтевају прелазни глаголи у предикатском изразу наведених примера?

_____.

Одговор: *прави (директан) објекат / беспредлошки акузатив.*

52. У наведеним примерима директан објекат је исказан различитим синтаксичким једницама. У примеру бр. 1 службу објекта врши _____, а у примеру бр. 2 _____.

Одговор: *синтама (велико славље), реч (грујаре).*

53. У примеру бр. 1 глагол тражи и другу допуну – _____ . У ком падежу је допуна?

Одговор: *ми (енклиитички облик заменице мени”), у дативу.*

54. Какву функцију у примеру бр. 1 врши друга допуна глагола?

Одговор: *неправо објекта.*

55. Како је неправи објекат позициониран у односу на прави у датом примеру?

Одговор: *преиходи му.*

56. У примеру бр. 2 глагол у предикатском изразу тражи другу допуну – _____.

Одговор: *чоколадним колачима.*

57. У ком падежу је друга допуна у примеру бр. 2?

Одговор: *у инструменталу.*

58. Како се називају допуне глагола у инструменталу? _____.

Одговор: *неправи (индиректан) објекат.*

59. У служби индиректног објеката у неведени реченицама јављају се синтаксичке јединице у одређеним падежним облицима – у _____.

_____ и _____.

Одговор: *дативу, инструменталу.*

60. У сваком од наведених примера реченична структура је сачињена из четири реченична конституента, а то су: _____, _____ и _____.

Одговор: *субјекат, предикат, прави (директан) објекат, неправи (индиректан) објекат.*

61. Како се зову глаголи који отварају место за три реченична члана (аргумента)?

Одговор: *травалентни глаголи.*

63. Састави две реченице у којима ће у предикатском изразу бити травалентни глагол. Нека у првој реченици неправи објекат буде у дативу, а у другој у инструменталу.

_____.

_____.

_____.

* Помоћ! Задајак лако можеш урадити уколико на одговарајући начин одговориш на следећа питања: Шта су ти друјари поклонили за рођендан? Чиме ћеш понудити друјарице када ти дођу у посету?

Одговор: *(на пример) Друјари су ми поклонили књиу. Понудићу их соком.*

VI ДЕО

64. Пажљиво прочитај следеће реченице и у њима подвучи предикате.

1. Јавићу ја шо родишељима шелефоном.

2. Таја ми је обећао превоз колама.

3. Мирјана даје Ани рођенданске позивнице за њу и Марка.

Одговор: *јавићу, је обећао, даје.*

65. Као прва допуна глаголима у наведеним примерима јавља се _____.

Одговор: *прави (директан) објекат.*

66. У служби директног објекта у примерима бр.1 и 2 налазе се речи _____ и _____, а у примеру бр. 3 синтагма _____.

Одговор: шо, превоз, рођенданску позивницу.

67. У ком падежном облику су речи: *родишељима, ми и Ани?*

Одговор: у дативу.

68. Коју службу у реченицама врше речи из претходног задатка? _____.

Одговор: неправој објекта.

69. Шта у наведеним примерима означавају речи у инструменталу: *шелефоном и колима?*

Одговор: средство вршења радње.

70. У трећем примеру предлошким акузативом за њу и Марка означен је _____.

Одговор: учесник ком се намењују наведене радње.

71. Колико аргументских израза везује за себе предикат у наведеним примерима? _____.

Одговор: четири.

72. Како се називају глаголи у предикатском изразу који уз себе везују четири аргументска израза? _____.

Одговор: четвороваленни глаголи.

VII ДЕО

73. У реченици: *Ученици стоје испред школској дворишта* са леве стране у односу на предикат позициониран је _____.

Одговор: субјекат.

74. Због карактеристичне позиције у односу на предикат, за субјекат се каже да је _____ глагола.

Одговор: лева валенца.

75. У односу на предикат десно су позициониране _____.

Одговор: глагола.

76. Како се називају реченични конституенти који су позиционирани иза глагола, тј. десно у односу на предикатски израз? _____.

Одговор: десна валенца.

77. Чиме је условљена позиција реченичних конституената у простој реченици? _____.

Одговор: ситуацијом исказаном глаголом.

78. Валенца глагола утиче на позиционирање реченичних конституената, а тиме и на формирање _____.

Одговор: реченична персијектива.

Закључак

У раду је истакнут значај сврховитих, функционално осмишљених вежби, као ослоња за ученикову мисаону активизацију и самостално откривање језичких појава, процеса и законитости, при чему се он постепено оспособљава за бољу аналитичност и систематично сагледавање чињеница. Решавањем задатака уз помоћ уџбеника ученик потпуно самостално или уз минималну помоћ наставника открива синтаксичке појмове, правила и принципе. Да би решио проблеме у вези са моделовањем просте реченице, мора активирати и применити комплекс различитих знања из морфологије и синтаксе, па и семантике, и тиме остварити трансфер знања. При том се језик сагледава као систем сачињен из низа међусобно повезаних подсистема и њихових елемената.

Добро осмишљена питања, али и рад на конкретном језичком предлошку веома су значајни за успеш-

но усвајање појмова из граматике. У раду је истакнута важност стицања активних и применљивих знања ослоњених на контекстуализоване примере употребљене у комуникативним ситуацијама. На тај начин учење граматике постаје постепено објашњавање и увиђање онога што постоји у ученичкој свести и искуству, при чему се постижу функционални циљеви наставе, односно унапређују њихове комуникативне компетенције.

Milica M. Savić

DISCOVERY OF CONSTRUCTIVE ABILITIES OF VERBS (VERB VALENCY) IN SERBIAN LANGUAGE TEACHING – methodical application

Summary

In this paper the insight is given on how the valency of verbs, as their constructive ability to attach certain number of terms in a sentence to themselves is included in the teaching of Serbian language. With a short overview of the relevant methodical and expert literature, the specific method model is given in order to show how pupils can independently reveal the different sentence structures and models by using textbooks and semi-programmed instructions. The elaborated methodical application, based on contemporary methodical systems, forces pupils to actively participate in teaching-learning process and it leads to their discovery of structuring the sentence with less difficulty, according to their own learning pace.

Key words: Serbian language teaching methodology, syntax, valence, semi-programmed instructions.

ЛИТЕРАТУРА

- Вељковић Станковић, Драгана (2010). Комуникативни приступ у настави српског језика. Јагодина: *Узданица 7* (1): 7–17.
- Гортан Премк, Даринка (1977). О неким питањима двојакe глаголске рекције. Београд: *Јужнословенски филолоџ XXXIII*. 237.
- Гортан Премк, Даринка (1992). О семантичкој позицији као месту реализације једне лексеме. Београд: *Јужнословенски филолоџ XLVIII*. 13–23.
- Илић, Павле (1998). *Српски језик и књижевност у настави теорији и пракси. Методика наставе*. Змај. Нови Сад.
- Киш, Наташа (2007). О валенци и рекцији придева. *Лингвистичка свеска 6*. Нови Сад: Филозофски факултет. 196–202.
- Мразовић, Павица, Вукадиновић, Зора (1990). *Грамађика српскохрватског језика за странце*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница З. Стојановића. Нови Сад: Добра вест.
- Николић, Милија (1999). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровачки, Љиљана (2004). *Синтакса у настави српског језика и књижевности*. Нови Сад: Змај.
- Петровачки, Љиљана (2008). *Методичка истраживања у настави српског језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Петровић, Владислава (1992). Прилог класификацији допунских конструкција у српскохрватском језику. Нови Сад: *Зборник Мађице српске за филологију и лингвистику XXXV* (2): 115–132.
- Пипер, Предраг, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић (2005). *Синтакса савременог српског језика (Просја реченица)*. Београд/ Нови Сад: Институт за српски језик САНУ. Београдска књига/ Матица српска.
- Станојчић, Живојин и Поповић, Љубомир (1999). *Грамађика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Станојчић, Живојин (2010). *Грамађика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.